

Зоряна Адамська
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МЕТОДИ ФАСИЛІТАЦІЇ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність сутнісного реформування вітчизняної освіти активно відстоювалася українськими науковцями впродовж останніх двадцяти років. Однак глобальні зміни, яких зазнає сучасний світ, ще раз підтвердили невідкладність глибокої трансформації освіти в Україні на всіх її рівнях, а особливо на рівні вищої освіти. Від самого початку пандемії COVID-19, з переходом на дистанційну, а згодом і на змішану форму навчання, стало зрозуміло, що вища освіта потребує не тільки зовнішньої – методичної, а й внутрішньої – ціннісної переорієнтації. Як виявилось, спрямованість на опанування системою знань, умінь та навичок і навіть націленість на посилення практичної орієнтації майбутнього фахівця, який володіє не набором фактів, а способами та технологіями їх отримання, не можуть забезпечити сучасного студента від непередбачуваних професійних ситуацій і не дають йому впевненості у ситуації невизначеності в майбутньому.

Саме тому особливої актуальності сьогодні набуває культурологічна парадигма освіти, основною функцією якої є гуманітарна, «яка полягає у збереженні і відновленні екології людини, її тілесного і духовного здоров'я, сенсу життя, особистої свободи, моралі» і при цьому не заперечує необхідність у позитивних знаннях та вміннях, а основним завдання вбачає становлення особистості студента [2]. На перший план виходять проблеми становлення суб'єктності, особистісної позиції, індивідуальних траєкторій самоосвіти і саморозвитку молодого людини. Акценти зміщуються з педагогічних технологій, орієнтованих на передачу готового і загального для всіх соціокультурного досвіду, з розвитку необхідних якостей особистості на визначення психологічних умов, механізмів, особливостей становлення самобутності студента як суб'єкта освітнього процесу. Чи не найважливішим рушієм освітнього процесу

у вищій школі виступає сьогодні суб'єктність самих студентів, яка передбачає інтегральне поєднання таких якостей, як активність, ініціативність, внутрішня мотивованість, самостійність і відповідальність тощо. Саме тому **метою** цієї статті стало теоретичне обґрунтування ефективності методів фасилітації у дистанційній освіті майбутніх психологів.

Проблемам використання дистанційних технологій навчання в системі вищої освіти сьогодні присвячено чимало праць. Зокрема, аналіз численних досліджень (В. Биков, Н. Корсунська, Л. Лещенко, В. Мазур, М. Михальченко, В. Олійник, В. Рибалка, Н. Сиротенко, М. Танась, П. Таланчук, О. Третьак, В. Шейко, та ін.) дозволив нам визначити дистанційну освіту як цілісний процес і результат засвоєння систематизованих знань, вмінь та навичок, для якого характерними є такі особливості, як: гнучкість, модульність, паралельність, широта охоплення, економічність, технологічність, асинхронність, масовість, соціальна рівноправність та інтернаціональність. Однак особливої уваги потребує аналіз психолого-педагогічних умов організації ефективної дистанційної освіти.

Очевидно більшість викладачів відчула на власному досвіді усі проблеми дистанційного навчання: лекція, яка на «ура» сприймалася студентами під час офлайн-навчання, під час прямої відео-трансляції у дистанційному режимі такого ефекту чомусь не викликає; семінарські заняття, основне завдання яких допомогти студентам осмислити матеріал, інтегрувати нові знання у свій особистісний і професійний досвід, перетворилися на «сухе обговорення питань»; практичні заняття, спрямовані на оволодіння вміннями та навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності, звелися до самостійного виконання студентами переліку завдань. Чи сприяє таке навчання розвитку суб'єктності майбутнього фахівця? Відповідь очевидна.

Дослідники (В. Мазур, О. Малінко, М. Назар, Є. Полат, Г. Семенова та ін.) акцентують увагу на таких найважливіших психолого-педагогічних проблемах дистанційної освіти, як: низький рівень мотивації до навчання; труднощі у налагодженні сприятливого соціально-психологічного клімату в студентських

групах; не врахування викладачами індивідуальних особливостей сприймання інформації студентами і стилів навчання; труднощі з налагодженням міжособистісних контактів між учасниками освітнього процесу; неадекватність поведінки самого викладача відповідно до обраної методики і технології дистанційного навчання тощо.

На перший погляд, перелічені проблеми видаються дуже схожими з проблемами, з якими мають справу учасники традиційної форми навчання. Однак, як зазначає О. Малінко, важливою особливістю дистанційної освіти є те, що в її центрі перебуває студент як суб'єкт навчальної діяльності, який сам обирає траєкторію свого навчання і, відповідно, сам несе відповідальність за її здійснення. Це вимагає від нього виняткової вмотивованості, самоорганізації, працьовитості і певного стартового рівня освіти [1].

Саме тому дистанційну освіту сьогодні варто розглядати як інтерактивний процес. Одне з найважливіших завдань у процесі її реалізації полягає в тому, щоб, створюючи інтерактивний комунікаційний мережевий простір, виявляючи індивідуальні особливості кожного учасника освітньої взаємодії, стимулювати його до пошуку самостійного вирішення проблем, до самоосвіти. Спільна діяльність всіх учасників особистісно орієнтованої моделі освіти реалізується через співпрацю.

А це, в свою чергу, висуває нові вимоги до викладача. Адже стає зрозуміло, що для проведення занять у дистанційному форматі недостатньо лише навчитися працювати з цифровими платформами (на кшталт Skype, Google Meet, Zoom, Cisco WebEx тощо), хоча й це теж дуже важливо, недостатньо просто оновити презентацію, наповнивши її привабливою графікою, чи навіть відео. Тому чи не найважливішою функцією викладача сьогодні можна вважати допомогу кожному студенту в побудові індивідуальної траєкторії освіти, у сприянні процесу особистісного зростання, самозміни та саморозвитку. Його роль повинна бути супроводжувальною – фасилітативною – такою, що забезпечує розширення освітніх сфер кожного студента щодо створення, оформлення й розвитку особистих освітніх продуктів.

У цьому контексті особливої актуальності набувають ідеї К. Роджерса щодо необхідності зміщення акцентів з викладання – на навчання, з трансляції інформації – на фасилітацію (активізацію, забезпечення і підтримку) процесів осмисленого навчання. А це вимагає перебудови відповідних особистісних установок викладача, які реалізуються в процесі його міжособистісної взаємодії зі студентами. Зокрема, альтернативою до типової для традиційного викладача рольової поведінки дослідник називає істинність і відкритість до власних думок і переживань, здатність відкрито виражати і транслювати їх в міжособистісному спілкуванні. На противагу жорсткій регламентованості, постійному контролю К. Роджерс пропонує прийняття і довіру – внутрішню впевненість викладача у можливостях і здібностях кожного зі студентів. Замість «оцінного розуміння», приписування студентам фіксованих оцінних кліше чи ярликів рекомендується установка на «емпатійне розуміння» – здатність бачити внутрішній світ і поведінку кожного з його внутрішньої позиції, немов би його очима [3].

Особливої актуальності в цьому контексті набувають фасилітативні методи, потенціал яких сприяє актуалізації внутрішніх механізмів особистісного саморозвитку та самозміни кожного учасника освітнього процесу як в традиційному, так і в дистанційному форматі навчання. Так, К. Роджерс розглядає континуум методів і форм навчання від сфокусованих на учителів до фасилітативних – сфокусованих на учнів: лекція, опитування, вправи і практика, демонстрація, дискусія, групова робота, керовані дослідження, контракти, рольова гра, проекти, дослідження, самооцінка [3].

За останні десятиліття розроблені десятки фасилітативних методів, які успішно застосовуються педагогами і психологами в різних сферах (М. Вайсборд, Ф. Емері, С. Кейнер, Р. Ліппіт, Е. Тріст, Д. Уейнта, Є. Шіндлер-Рейнман та ін.). Зокрема, найбільш поширеними є «Технологія відкритого простору» (Open Space Technology), «Пошук майбутнього» (Future Search), «Динамічна фасилітація» (Dynamic Facilitation), «Світове кафе» (World Cafe), «Позитивно-орієнтоване дослідження» (Appreciative Inquiry), «Фокусована

бесіда» (Focused Conversation), «Фасилітована дискусія/Консенсус» (Consensus Workshop), «Групове дослідження» (Group Study), «Метод кейсів» (Case Study), «Моделювання» (Simulation) тощо.

Фасилітативними за своєю суттю впевнено можна назвати й інтерактивні методи – групова дискусія, мозковий штурм, рольова гра, аналіз проблемних ситуацій. Обираючи метод фасилітації для дистанційної освіти, важливо враховувати режим, в якому вона здійснюється. Так, в асинхронному режимі можна застосовувати метод проєктів, дослідження, самооцінки, керовані дослідження тощо. Для синхронного режиму навчання ефективними будуть різні види групової роботи («Технологія відкритого простору», «Пошук майбутнього», «Динамічна фасилітація», «Світове кафе», групова дискусія, рольова гра тощо.

Організація групової роботи за допомогою методів фасилітації сприяє інтеграції різних точок зору, розвитку вміння у майбутніх психологів знайти вихід з найскладніших ситуацій. Адже всі учасники зі своїми навичками і досвідом включені в організовану взаємодію, мають можливість активно висловлюватися, вчаться розуміти і приймати один одного.

Так, С. Кейнер звертає увагу на такі переваги спільної групової роботи: участь беруть усі члени групи; учасники дають один одному можливість обміркувати репліки і висловитися до кінця; протилежні точки зору мирно співіснують в рамках однієї дискусії; сторони заохочують один одного навідними запитаннями; кожен член групи намагається уважно слухати того, хто говорить; учасники вслухаються в репліки один одного, оскільки знають, що їх власні слова будуть також почуті; кожен з членів групи висловлюється під час обговорення складних питань; усі знають точки зору один одного; учасники можуть точно відтворити точки зору один одного, навіть якщо вони з ними не погоджуються; учасники утримуються від обговорень за спиною інших людей і в кулуарах; учасники налаштовані відстоювати свою думку, навіть якщо вона не збігається з думкою керівника; проблема не вважається вирішеною, поки всі, кого вона стосується, не усвідомлюють аргументацію вирішення; коли

обговорюється угода, передбачається, що рішення відображає широкий спектр інтересів учасників [4].

Зрозуміло, що для забезпечення такої ефективної групової взаємодії викладач-фасилітатор повинен спонукати всіх брати участь у розмові, сприяти взаєморозумінню, допомагати шукати взаємоприйнятні рішення і формувати спільну відповідальність за прийняті рішення.

Важливим чинником ефективної реалізації фасилітативних методів у дистанційній освіті є досвід викладача щодо їх застосування у традиційній освіті. Однак не менш важливого значення набуває і вміння інтегрувати в дистанційний навчальний процес спеціалізовані програмно-технологічні платформи для забезпечення групової взаємодії.

Як зазначають зарубіжні дослідники, сучасне віртуальне середовище відкриває ще більше можливостей для ефективної фасилітації. Однією з таких є можливість викладача-фасилітатора перебувати одночасно в декількох місцях. Наприклад, у «живій» взаємодії, під час роботи учасників над різними аспектами проблеми в паралельних підгрупах важко утримати в полі зору усі підгрупи одночасно. Натомість під час онлайн-заняття, об'єднавши учасників у групи за допомогою функції «сесійні зали» (Zoom), викладач має можливість заходити в кожную групу спостерігати за їх взаємодією. Та й сама процедура об'єднання учасників у групи чи повернення до спільної конференції не потребує особливих зусиль [5].

Окрім основних, є безліч допоміжних функцій, які сприяють ефективному застосуванню методів фасилітації під час онлайн-навчання: керування аудіо- і відеоканалами учасників під час групового обговорення; застосування електронних «дошок» для оформлення і презентації групових напрацювань; використання чату, функції «спільних нотаток», «опитування» тощо.

Хоча веб-зустрічі не дають можливості фасилітатору спостерігати за фактичною мовою тіла учасників як важливим джерелом інформації про їх самопочуття, грамотне використання широкого спектру сучасних цифрових платформ може частково компенсувати цей недолік.

Таким чином, здійснений нами теоретичний аналіз підтверджує, що дистанційну освіту сьогодні варто розглядати як інтерактивний процес, найважливішим завданням у процесі реалізації якого є створення інтерактивного комунікаційного мережевого простору через виявлення індивідуальних особливостей кожного учасника освітньої взаємодії, стимулювання до пошуку самостійного вирішення проблем, до самоосвіти. Роль викладача у цьому контексті повинна бути фасилітативною, а важливою умовою підвищення ефективності підготовки майбутніх психологів в умовах дистанційної освіти – створення сприятливого психологічного клімату завдяки застосуванню методів фасилітації.

Список використаної літератури

1. Малінко О. Дистанційна освіта: організаційна структура, психолого-педагогічні основи, фінансування і управління. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2002. №6. С. 38 – 45.
2. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія. [2-ге вид., розш. і доп.]. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.
3. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться. М.: Смысл, 2002. 527 с.
4. Руководство фасилитатора: как привести группу к принятию совместного решения / Кейнер С. и др.; пер. с англ. Е. Беленко, А. Размахнина. М.: Издательство Дмитрия Лазарева, 2015. 344 с.
5. Clargo M. Meeting by Design. Harnessing the potential of the web to revitalise meetings. URL: www.tesseract.com (дата звернення: 06.02.2021).

Іванна Андрійчук

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,*

ДИВЕРГЕНТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства характерним є достатньо динамічне зростання знань у всіх сферах людського життя, що вимагає застосування нових підходів до їх усвідомлення, засвоєння та ефективного використання, і полягає у переосмисленні ролі підготовки фахів-